EEN BEKNOPT OVERZICHT VAN DE TAMME EENDENRASSEN IN NEDERLAND EN WEST- EUROPA

door S. Bottema

In het vorige nummer zijn de Nederlandse eenden, met name de groep van de Krombek-, Witborst- en Spreeuwkopeenden besproken. In het algemeen hebben de eenden nooit die vlucht genomen wat aantal rassen betreft als bijv. de hoenders. In het nu volgende stukje wordt wat dieper ingegaan op de domesticatie van de eend en de ontwikkeling van een aantal rassen. (De Zuid-Amerikaanse Muskuseend wordt buiten beschouwing gelaten.)

De origine van de eend als tam huisdier is vaag, zoals bij de meeste huisdieren. De domesticatie heeft zeer waarschijnlijk laat plaats gehad, mede in verband met het feit, dat het zwaartepunt van de verspreiding i.c. het natte biotoop dat een eend nodig heeft niet samen viel met die gebieden waar huisdieren en landbouwgewassen het eerst gedomesticeerd werden. Om uit de wilde eend een loopeend te fokken, die het zonder zwemwater kan stellen, gaat natuurlijk enige tijd heen.

Het is mogelijk dat de eerste eenden niet als productiedier voor vlees of eieren werden gehouden, maar als lokkers voor de jacht, dan wel voor vangstmethoden. Een systeem als de eendenkooi, een typisch Nederlandse vinding, bestaat niet vóór de Middeleeuwen, tenminste er zijn geen aanwijzingen die een oudere datum suggereren.

Het is niet noodzakelijk, dat de wilde eend op een bepaald punt gedomesticeerd is en zich daarvandaan verspreid heeft. Waarschijnlijk zijn in Azië zowel als in Europa domesticatiepunten geweest. In het begin van de 6e eeuw na Chr. zijn er in Frankrijk al tamme eenden. In de Lex Salica worden zij genoemd als huisdieren naast kippen. Daarnaast schenkt een Griekse arts tijdens een diplomatieke missie een dierkundeboek aan de Frankische Koning Theuderick. In dat boek wordt aangeraden van kippen, ganzen en eenden alleen het witte vlees te eten. Naast de tamme eenden worden de wilde nog eens apart besproken.

In de 12e eeuw maakt St. Hildegard een onderscheid tussen de wilde (silvestris) en de tamme eend (domestica). Intussen hielden de Egyptenaren ze al verscheidene eeuwen voor Chr., later gevolgd door de Grieken. Zien we echter hoe in China en Zuidoost-Azië eenden houden tot veel grotere economische bloei kwam dan hier met bovendien typisch geselecteerde leg- en vleesrassen, dan bestaat de mogelijkheid dat ze daar al eerder gedomesticeerd zijn dan in Noordwest-Europa.

De Romeinen hielden eenden in omheinde ruimten, waarschijnlijk om ze te mesten, maar mogelijk ook om de eieren.

Gevangen wilde eenden (werkelijk wilde en niet de huidige halfwilde die men op het platteland vaak tegenkomt) leggen pas nadat ze twee of meer jaar in gevangenschap hebben doorgebracht. Broedt men eieren van wilde eenden uit, dan fokt het met dergelijke dieren gemakkelijker dan met gevangen dieren.

De tamme eenden vallen uiteen in drie hoofdgroepen: de vleesrassen, de legeenden en de siereenden. Splitsing in deze groepen is niet noodzakelijk aan een eerste stadium van domesticatie gebonden, het kan later ook nog weer binnen een der groepen optreden. Vooral het begrip siereend is natuurlijk subjectief. Sommige nutrassen worden in Nederland uitsluitend als siereend gehouden. Andere hebben echter uitsluitend als siereend gediend, bv. witte kwakertjes (oorspronkelijk wildkleurige jachtlokeenden). Opvallend is echter dat de eend in Engeland en Frankrijk vooral als tafelgerecht opgang maakte, terwijl in China zowel vleesrassen als legrassen ontwikkeld werden. De Europese legrassen ontstonden dan ook later door inkruisen met Aziatisch materiaal.

Het ligt niet in de bedoeling bij een opsomming van de diverse rassen een standaardbeschrijving te geven, maar slechts een globale beschrijving.

De Khaki Campbell

Iedereen kent deze eend nog wel. Vanuit de trein over de Veluwe kon men ze in de buurt van Ermelo bij duizenden zien. Lichtbruine eenden, nogal plomp, een halfopgerichte lichaamshouding. De woerden waren zelden of nooit te zien buiten de foktomen. De grote horden waren allemaal eenden, die voor de eierproductie gehouden werden. Het is een formidabele legger, zo n 300 eieren per jaar. Mijn jonge Khaki Campbells begonnen dit jaar op een leeftijd van 5 maanden te leggen.

De origine van het ras ligt in Gloucester, waar mevrouw Campbell ze in het begin van deze eeuw fokte, voornamelijk uit wilde eenden en Indische loopeenden en misschien Rouaan eend. Naast Khaki komen (of kwamen?) ze in Wit voor en speciaal in Duitsland ontstond een donkere vorm. De Khaki-woerden vertonen een eclips, d.w.z. een zomerkleed als dat van de eenden en een bruiloftskleed in najaar, winter en voorjaar. De kleuren zijn echter veel matter dan bij de wilde eend. Toen de eierexport, vooral naar Korea, door de slechte concurrentiepositie stopte, verdwenen de Khaki Campbells en gingen sommige eendenhouders over op de Pekingeend, een fors vleesras uit China.

Pekingeend

Dit zware vleesras is voor het eerst geïmporteerd in 1873 in Engeland en de U.S.A. Het is een ras met een halfopgerichte houding en een typische gebogen hals, die het onderscheidt van alle andere rassen. De kleur is wit met oranje snavels en poten. De huid is geheel geel in tegenstelling tot de Frans/Engelse vleesrassen, die een witte huid hebben.

Rouaaneend

Deze plompe eend is ontwikkeld voor de Franse keuken eeuwen geleden. De naam is waarschijnlijk gegeven door de Engelsen, die het ras vervolmaakten. Zij noemden het Rhône of Rouaan. Het is een ras met een horizontale lichaamshouding. De buik raakt de grond en de poten lijken halverwege de zijkant uit het dier te komen. Ook in Nederland was het zo bekend, dat het in het Verkade-album "De Boerderij" wordt genoemd en (slecht) staat afgebeeld. Het heeft de wildkleur behouden en daarnaast een "knevel"-tekening, die bij de wilde eenden van Oost-Indonesië, Nieuw Zeeland en Australië voorkomt (Anas superciliosa). Deze eenden hebben overigens niets met de Rouaan te maken. De donkere streep loopt van de snavelbasis over de wang. Naast de Franse Rouaan en de eraan verwante Duclaireend (zwart met witte borst) bestaat er een Engelse Rouaan met een iets donkerder kleur.

Aylesbury

Dit is een vleesras dat als nutras lijkt op de Rouaaneend, als tentoonstellingsdier wat meer de houding van de Pekingeend heeft, zonder de gebogen hals. De kleur is wit, terwijl de snavel vleeskleurig is (bij de Pekingeend is deze oranje). De geplukte eend is wit, maar werd ook nog na het opmaken gebleekt. De Engelse keuken eiste een wit product.

Orpington

Ontwikkeld op dezelfde farm van de familie Cook in Engeland als de hoenders van die naam. Een middelgrote eend met een halfopgericht lichaam. De vleugelpunten raken elkaar niet. Het is een ras met een behoorlijke legcapaciteit. Het komt voor in de kleuren buff, blauw en zwart.

Indische loopeend (Flesseneend)

De Indische loopeend heeft een sterk opgerichte houding als bij een pinguïn. Vooral wanneer de eenden schrikken of ergens op geattendeerd worden nemen zij deze houding aan. De staart kan dan de grond raken.

Dit ras wijkt meer af van de wilde eend dan alle andere genoemde rassen en is duidelijk geruime tijd doorgefokt en geselecteerd voor een bepaalde manier van houden. Daarbij speelden beslist niet tentoonstellingseisen een rol, maar een afstemmen op de manier van hoeden en houden, e.d. Dergelijke eenden zijn zowel in India, China, Malakka, als ook op Bali te vinden, waar zij voornamelijk om hun hoge eierproductie gehouden werden en worden.

De eerste importen, omstreeks 1850 in West-Europa, meest uit Singapore, waren reekleurig. Daarnaast bestaan er reekleurige met witte aftekening en helemaal witte. De sportfokkers hebben er in de loop der tijd nog meer kleuren aan toegevoegd en de houding nog meer rechtop gemaakt. Een deel van deze eenden heeft bovendien de typische hoge snavelrug, die mogelijk extreem doorgefokt is in onze Krombekbeenden.

Fluweeleend en Cayuga

De Fluweeleend is van origine een siereend met de grootte van een forse wilde eend. Dit ras onderscheidt zich behalve door de zwarte kleur met prachtige groene weerschijn vooral op de kop en bovenkant ook door het leggen van zwarte eieren. Bij lang aanhoudende leg kunnen de eieren lichter worden. Ze zijn nu vaak wat zwaarder gefokt dan de oorspronkelijke. Het naar de Cayuga-indianen genoemde Amerikaanse ras, ontstaan in Lake Cayuga vertoont kenmerken van de Fluweeteend, maar is nog forser.

Merchtem eend

Een Belgisch ras, waarvan het mij niet bekend is of ze nog gehouden worden. Het is een middelgrote eend, Wit met iets blauw erdoor, een vleeskleurige snavel en oranje poten.

De eendvanTerrnonde

Deze eenden zijn groter dan de Merchtem eend, doch met een houding als de Khaki Campbell. De kleur is blauw met grijze snavel en poten.

De Kwakertjes

Zowel in Nederland als in Engeland en Duitsland is de groep van de Kwakertjes voor jacht— en tentoonstellingsdoeleinden erg populair. Veel aandacht is besteed aan de snavelafmeting. Daarnaast zijn er diverse kleurslagen, die bij de andere rassen niet bestaan. Het is een dermate gespecialiseerd onderwerp, dat ik het beschrijven van deze groep overlaat aan een expert. De heer Josselin de Jong noemde mij de "Bergertjes", een kleurslag dat uit de buurt van Bergen (N.H.) stamt en erg zeldzaam is. De origine van de Kwakertjes ligt volgens Oscar Grow in Engeland, mede omdat het eendje 'English Decoy duck' wordt genoemd. Dit is wel een grappig argument, omdat het woord Decoy een Engels woord is van Nederlandse origine. Het woord eendenkooi is nl. in het Engels ‘duckdecoy’. Het vangsysteem werd in 1665 in St. James Park geïntroduceerd door een Nederlandse kooiker. Sir Ralph Payne Gallwey verklaart het in zijn "The book of Duck Decoys" als afkomstig van ‘endekooy’. Dit ras kan dus net zo goed uit Nederland afkomstig zijn.

Als kleuren zijn ondermeer erkend de wildkleur, wit en meeskleurig, waarbij de woerd een afwijkend eclipskleed heeft.

Kuifeend

In feite is dit geen duidelijk ras. De kuif, een ronde veerdonsbal achter op de kop, kan op allerlei typen eenden gefokt worden. (Dit ras moet niet verwisseld worden met de wilde Kuifeend.)

De kuif is geen raskenmerk in zuivere zin. Het is een dominant kenmerk, dat alleen in heterozygote vorm voorkomt. De factor is lethaal (dodelijk) in homozygote vorm. De kuikens zitten dood dan in de dop. De zuivere kuiffactor zou een open schedeldak veroorzaken. Fokt men met een paar kuifeenden dan komt 25% van de eieren niet uit en van de uitgekomen kuikens heeft tweederde een kuif.

Literatuur

Barclay—Smith, P., 1951: A book of Ducks. Penguin Book.

Delacour, J., 1954: The waterfowl of the world. Vol. IV., London.

Grow, 0., 1972: Modern Waterfowl Management and Breeding Guide.

Van der Heide, G.D. en T. Lebret, 1944: Achter de Schermen. Kinheim, Heiloo.

Kuylman, H.E., 1936: De Boerderij. Verkade’s Fabrieken N.V., Zaandam.